

ОГЛЕДИ О СРПСКИМ СТВАРАОЦИМА

Јово Радош, *Пресејавање мисли*, Институт за српску културу, Никшић 2020

Крајем прошле године у издању Института за српску културу из Никшића појавила се књига угледног универзитетског професора, књижевника и спортског радника Јова Радоша (1949), под називом *Пресејавање мисли*. Проф. др Јово Радош је добро познат научној, културној и широј јавности Србије и читаве бивше Југославије. Широко је поље његовог научног и литерарног интересовања. Објавио је велики број студија и монографија, од којих су неке изузетне научне вриједности, и крећу се у распону од филозофије и социологије, преко етике и естетике, до фолклористике и књижевне критике. Поред четрнаест књига теоријско-аналитичких, историографских, фолклористичких и књижевнокритичких студија, Јово Радош је објавио и двије књиге пјесама и прича, а као истакнути спортски дјелатник написао је три књиге посвећене борилачким вјештинама. Очигледно је, дакле, да је његово интелектуално стваралаштво изузетно обимно и веома разуђено. Ако бисмо хипотетички замислили да немамо других књига из филозофије осим његових, и тада би се филозофија и главнина њених дисциплина могле изучавати на основу његових радова.

Књига *Пресејавање мисли* је двадесета из богатог стваралачког опуса Јова Радоша, не рачунајући бројне (преко стотину) научне и стручне радове, чланке, расправе, огледе, есеје, приказе. Текстови сабрани у овој Радошевој књизи (осим прилога „О одликовањима и наградама”) раније су публиковани у зборницима, часописима и дневним листовима. Ријеч је о оригиналним научним радовима, огледима, освртима на књиге поезије и збирке приповиједака, као и о разним прилозима и приказима. Највећи број текстова ове збирке Радош посвећује савременом књижевном, књижевнокритичком и научном стваралаштву.

Књига је подијељена у два дијела: *Онилошке црпнице* и *Брецаји самосвесјиш*, од којих први дио има једанаест, а други осам радова. У првом и најобимнијем раду у књизи – „Борба као суштаство света у Његошевом песништву” (раније објављеном у *Његошевом зборнику Мајице*

српске 2014) аутор – на темељу „релевантних филозофско-богословских исказа и ставова о овој проблематици” – сагледава Његошева виђења борбе између добра и зла. У „Уводним назнакама” за овај рад Радош указује на чињеницу да се у његошологији дуго превиђао хришћански дух Његошове књижевне творевине, а наглашавали су се и домишљали најразличитији нехришћански утицаји и мотиви у његовом стваралаштву. Иако је хришћански утицај на Његошево књижевно дјело толико очигледан да га ниједан озбиљнији интерпретатор не може заобићи, у протеклим деценијама настала је обимна литература која је настојала да Његоша по сваку цијену секуларизује. Штавише, наглашава аутор, има се утисак да су готово сасвим превладали увјерења да је Његош „у филозофском, песничком и крајње духовном смислу већи и бољи, онолико колико се као слободни мислилац [...], наводно, удаљује од јеванђељских истина”. Мали је број, по Радошевом мишљењу, оних његошолога који су успјели да уђу „у саму онтологију Његошевог епског и лирског исказа, који је превасходно и истински утемељен у вери у Бога, одакле се, у највећој мери, рефлектују и сва остала његова размишљања и уверења”. Радош увиђа и истиче да Његош није заборавио да се, поред обављања свјетовних и државничких послова, „подвргава и подвизима неумољиве аскезе и исихазма (молитва, пост и бдење), усмеравајући душу ка милосрђу и истини, а ум ка умозрењу и општењу са Богом, да се приближи Богу и открије апофатички (скривајући) смисао Његовог пројављивања”. Након детаљне анализе релевантних филозофско-богословских исказа и ставова о борби добра и зла, аутор подвлачи да се код Његоша могу наћи сви познати ставови о тој борби, који су од раније присутни у филозофским и богословским промишљањима, али им је онда, „један нови, особен израз и печат сопственог индивидуално-личносног поимања и доживљавања”. Аутор тврди да пажљиво ишчитавање Његошевих поетских остварења показује да борбу између добра и зла Његош види „као суштинску одредницу тоталитета света” и да је та борба, по Његошу, једна од фундаменталних и категоријалних одредница свијета. По Радошевом мишљењу, може се извести закључак да Његош своју онтологију, гносеологију и етику борбе за слободу

гради и развија на универзалним јеванђељским и филозофским константама, сагледавајући их кроз оптику народне мудрости и традиције, али и у складу са начелима проистеклим из сопствене духовне глади и упитности, као и из пророчких дарова од Бога добијених.

Након овог рада о Његошу, слиједи текст, односно *Пријодно слово* о стваралаштву српског приповиједача, романописца и драмског писца Светозара Ћоровића, изговорено о стогодишњици пишчеве смрти. Развијајући питање шта нас то данас још подсећа на Светозара Ћоровића

и у којој мјери је он присутан у нашем садашњем живљењу и нашем интелектуалном памћењу, аутор изричито тврди да Ћоровићеву писану заоставштину ни до данас није прекрио вео заборав и да његово књижевно име још живи у српском народу, и то не само због тога што је написао десетак књига приповиједака, скоро толико романа, и већи број драма (24), „већ и зато што је његово дело верно сведочанство једнога времена, једне земље (Херцеговине) и народа, чији живот је сликовито документовао кроз уверљиве ликове”. Радош разматра основна својства Ћоровићевог литерарног стваралаштва и закључује да у штиву овог врсног приповиједача превладава, прије свега, аспект људскости. На тај начин Радош се уврстио међу књижевне историчаре који су изучавањем Ћоровићевог дјела допринијели да овај значајни српски писац добије одговарајућу естетску валоризацију и заузме видно мјесто на страницама српске књижевне историје.

Овај дио књиге још обухвата приказе, осврте и предговоре за књиге пјесника, прозаиста и књижевних историчара који потичу са простора Источне и Старе Херцеговине: приказ књиге Неђа Шиповца „Христос у Херцеговини”; осврт на прозна дјела Радослава Братића; рад „Садејство ума и карактера” – писан као предговор за књигу академика Љубомира Зуквића *Убеђења и убеђивања*; текст о књизи есеја професора Славка Гордића *Осмајрачница*; приказе пјесничких књига Гојка Ђога и Ђорђа Сладоја, те књиге приповиједака Момчила Голијанина и књиге поетских мисли Драгана Лакићевића. У завршном раду у овом поглављу књиге, насловљеном „Библијски садржај у народној књижевности”, Радош говори о књизи Будимира Алексића *Библија и српска ејика*.

Други дио књиге садржи седам интересантних и разноврсних радова. Његов општи наслов *Брецаји самосвесити* односи се на текстове: „Европа као есхатолошки идентитет”, гдје се говори о савременој Европи која, форсирајући оно што је по природи ограничено и пролазно, „губи из вида онтолошку димензију света, природе и човековог постојања као Божијег промисла”; затим „Неупућеност ’упућених’” у коме се показује да пуноћа и цјеловитост савременог васпитног процеса није могућа без вјерске димензије; онда „Паралеле српског националног немара” који садржи на необоривим доказима засноване примјере сакаћења српских територија и српских националних интереса, под диригентском палицом комунистичког режима Ј. Б. Тита; потом „Бит и умеће предавачке делатности”, посвећен разматрању фундаменталних одредница бесједништва и предавачке дјелатности; након тога о „владавини релативизма” која је, истиче аутор, данас више него очигледна, и која је постала окосница политичких активности западних сила на успостављању „новог свјетског поретка”, а што се најбоље одсликава на примјеру Косова и Метохије. Шести текст говори „о одликовањима и наградама”, а седми, „И Новак може да задрема”, посвећен је нашем тениском асу Новaku Ђоковићу.

У најобимнијем раду овог, другог дијела књиге, „Паралеле српског националног немара”, аутор разматра питање суштства и онтологије српског националног бића, као и наш немаран однос према сопственом територијалном наслеђу и животном простору. Писан о стогодишњици прикључења Срема, Бачке, Баната и Барање Краљевини Србији (1918), овај Радошев рад, на темељу неспорних историјских чињеница, говори како је сакаћена српска државна територија, односно српски етнички и историјски простор. Аутор објашњава да је тај простор фрагментиран не само због политике западних сила, већ и захваљујући политици Комунистичке партије Југославије и њеног вође Јосипа Броза Тита који је након Другог свјетског рата Југославију преуредио на штету српског народа. Бавећи се проблемом конструисања нових нација од српског етничког супстрата, аутор закључује да је то дио геополитичких програма великих сила, које су реализовали југословенски комунисти на штету српских националних интереса.

У огледу „Европа као есхатолошки идентитет” Јово Радош проблематизује економско-материјални мит о доласку „свеопштег Прогреса”, чије је друго име Европа, „илити заједница највиших људских стандарда и економског и свег осталог благостања”. Та Европа, којој тежи велики број конзумента савремених медија, по мишљењу аутора, нема душу; то је високоразвијена техничка цивилизација, која занемарује духовно-културну димензију живљења, и своди човјека на кострети економске животиње. Врховна вриједност те цивилизације је профит, а планетарни простор је тржиште на којем се он остварује. Вјерујући у хришћански смисао историјских збивања и историјског процеса у цјелини, аутор с правом тврди да такав европски пројекат обећаног живота у долазећем времену хришћани схватају у духу ријечи блаженочившег патријарха српског Павла: „Ми чекамо Христа, а не боље вријеме.”

Успостављајући присну релацију са ствараоцима о чијим дјелима пише, Јово Радош се – по ријечима рецензента ове књиге др Радисава Маројевића –

живо уноси у прочитано и формирано сопствени доживљај, консултујући друга мишљења, развија до упоредног критичког осврта, посвједочивши да ријеч и разговор почивају у средишту његовог поетизованог бића.

Књижевнокритички, књижевноисторијски, филозофски и политиколошки судови Јова Радоша, без сумње, теже једном објективитету и ваљаној аналитичкој логици. Његове текстове карактерише мирна анализа заснована на убједљивим чињеницама и непобитним доказима. Као човјек енциклопедијских знања и широког образовања, Радош је поуздан процјенитель естетске вриједности књижевноумјетничких творевина и научне вриједности научноистраживачких дјела. Сматрамо да се, на

крају, треба осврнути и на језик којим сам Јово Радош пише. У питању је суздржано, довољно прецизно, али и одњеговано писање у најбољим традицијама београдског научног стила. Сматрамо, свакако, похвалом када кажемо да се у нечијем маниру писања наслућује дух и интенција наших претходника који су настојали да им вриједност онога што су казали зависи и од начина на који су то казали. Писана, дакле, ријетко одњегованим стилем, ова књига Јова Радоша свједочи о великом интелектуалном распону једног супериорног познаваоца књижевности, филозофије, теологије, историје, једном ријечју – готово свих друштвених и хуманистичких наука.

Будимир АЛЕКСИЋ

СЕЋАЊЕ И БИВСТВОВАЊЕ СЛОБОДАНА МАНДИЋА

Слободан Мандић, *Дух ѝриче и груђа имена*, Агора – Градска библиотека „Жарко Зрењанин”, Нови Сад – Зрењанин 2020

*Достојно јесте славиј стварности
у трагиву несстварној.*

Иван В. Лалић (*Четврти канон*)

„Ништа што је прошло није престало да постоји.” Чини нам се да је најбоље овом сентенцом започети причу о Мандићевом најновијем прозном остварењу, шеснаестом по реду. Наведена реченица, рекло би се, у великој мери илуструје основне постулате Мандићевог романописања. Тврдећи ово, пре свега, мислимо на ауторово препознавање прошлости и садашњости као аутопоетички важних елемената, а потом и на казивање о универзалним идејно-тематским феноменима из живота појединца непрекидно замишљеног над прошлим и будућим искуствима.

Након, између осталог, Вавилонске Куле *Кружока на злајни ѝојон* и Диска из Фестоса *Панонских ѝалимјесетја*, роман *Дух ѝриче и груђа имена* илустрован је Чонтваријевом сликом *Учијељ Мароканац*. Сасвим је јасно да се Мандић предано позабавио идејно-естетским решењем предњих корица својих романа, те у том контексту ваља размотрити Учитеља Мароканца. Није згорег напоменути да је по први пут реч о представи људске фигуре на корицама неког романа овог аутора. Као објашњење оваквог избора слике, аутор у сопственом појмовнику тврди да је реч о приказивању спиритус мовенса сопствене прозе, али, и поред тога, и даље смо запитани *ко је учијељ?* Узевши у обзир претходни Ман-